

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i1.740>*І. С. Клечановський**orcid.org/0000-0002-5848-0241**аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України*

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬНИЦТВА ЩОДО ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЯЛЬНІСТЮ, ПОВ'ЯЗАНОЮ З НАДАННЯМ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Постановка проблеми. Розслідування кримінальних правопорушень є складним видом суспільно-корисної діяльності людини. Остання вимагає відповідної організації дій фахівців, метою яких є виконання поставленого завдання для забезпечення повного завершення кримінального провадження.

Будь-які кримінальні правопорушення є унікальними за своєю сутнісною природою протиправної поведінки окремого індивіда соціуму [21, с. 98].

Вважаємо, що запорукою ефективного розслідування кримінальних проваджень погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, є використання практично-обґрунтованих рекомендацій щодо тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, виокремлення яких і зумовлює завдання цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами криміналістичної тактики та дослідженням тактичних прийомів окремих видів злочинів займалися багато вчених, таких як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Л.Ф. Гула, В.С. Коновалова, В.Ю. Шепітько та інші. Незважаючи на значний внесок науковців в інформаційне наповнення криміналістичної теорії та слідчої практики, залишається низка невирішених питань у вказаному напрямі саме щодо протиправних діянь під час погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Зазначені обставини обґрунтовують актуальність цієї статті.

Мета дослідження. Метою статті є розкриття тактичних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.

Виклад основного матеріалу. Як і кожний вид людської діяльності, діяльність із досудового розслідування кримінальних правопорушень також

потребує застосування виконавцями відповідних засобів, своєрідного інструментарію, за допомогою використання якого можна досягти поставленої мети. Важливою вимогою до таких засобів є те, що вони повинні надавати можливість досягти належного рівня виконання поставлених завдань із найменшими для виконавця витратами й у встановлений для цього час. Одним зі службових завдань науки криміналістики є розроблення організаційно-тактичних основ забезпечення діяльності слідчих і оперативних підрозділів, прокурора, суду [2, с. 182].

Під час виконання слідчих (розшукових) дій слідчий використовує певні тактичні прийоми з урахуванням слідчої ситуації, що склалася. Як справедливо писав А.Ф. Коні, «яким би вдосконаленим не був кримінальний процесуальний кодекс, регламентуючи порядок виконання слідчих дій, він не може містити в собі настанови про використання прийомів таких дій» [3, с. 516].

Слідча (розшукова) дія повинна проводитися тільки за наявності для того законних підстав. Закон відносить до таких підстав наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої дії [2, с. 183].

Згідно із КПК України, слідчу (розшукову) дію треба розуміти як передбачений КПК України захід, який застосовується компетентними особами для збирання, дослідження, оцінки та використання доказів під час конкретного кримінального провадження. Не менш важливою метою слідчих (розшукових) дій є перевірка раніше отриманих у цьому кримінальному провадженні доказів або інших встановлених фактів. Аналіз кримінального процесуального законодавства свідчить, що слідчі (розшукові) дії проводяться лише в межах строків, передбачених КПК України [2, с. 183].

Повертаючись до криміналістичної тактики, А.І. Винберг писав, що остання повинна розробляти тільки такі наукові прийоми, які можуть бути використані під час проведення огляду, обшуку, допиту та інших процесуальних слідчих дій для того, щоб досягти максимального ефекту

в отриманні фактичних даних про подію злочину. Проте, на його думку, «непереборної стіни між процесуальними нормами і тактичними правилами немає», тому що «спільність мети, принципи законності в діяльності органів, що ведуть розслідування, необхідність охорони прав громадян зумовлюють розроблення криміналістичної тактики у повній відповідності з вимогами кримінально-процесуального закону» [3, с. 516].

Значення слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що вони є основним способом збирання доказів і головним засобом всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, вирішення його завдань [42, с. 304].

Проаналізувавши матеріали кримінальних проваджень погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи, можна помітити, що найбільш розповсюдженими і дієвими слідчими (розшуковими) діями в процесі розслідування цього виду злочинів є: огляд місця події, обшук та допит свідків. Особливість тактичних прийомів під час проведення таких слідчих дій полягає у застосовуванні нетрадиційних версій та розробленні для допиту питань, які будуть спрямовані саме на розкриття мотиву злочину, а також у необхідності діяти обережно. Окремо зупинимось на тактиці проведення кожного з них.

Одним із найважливіших джерел одержання інформації під час розслідування погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, є численні допити всіх учасників процесу. Тут найбільше значення має спосіб впливу слідчого на учасників слідчих (розшукових) дій. Звісно ж, вбачається логічним, що традиційно тактичні особливості провадження допитів розглядаються залежно від того, яке процесуальне положення займає допитуваний у кримінальному провадженні, що розслідується (підозрюваний, обвинувачений, свідок або потерпілий).

Під час допиту підозрюваного важливо з'ясувати, чому він взяв участь у здійсненні конкретного злочину. Зокрема, чи не були злочинні дії ним скоєні за замовленням і за винагороду. Від того, що і як відповідь підозрюваний на наведені вище запитання, залежить оцінка слідчим об'єктивності та повноти даних ним показань, прогнозування поведінки допитуваного у процесі дальшого розслідування, рішення про його участь у таких складних з емоційно-психологічного погляду слідчих діях, як очна ставка, пред'явлення для впізнання, перевірка показань на місці тощо [5, с. 256–257].

У процесі допитів свідків можна отримати найбільш повну та об'єктивну інформацію щодо кримінального правопорушення, яке розслідується.

Зокрема, при допиті свідків під час розслідування погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, слідчому слід поставити такі запитання: чи знав свідок особу, яку підозрюють у здійсненні злочину, раніше, якщо так, то які стосунки між ними склалися, чому; які були, на його думку, мотиви злочинного посягання та чому він так вважає; якими словами (висловами) супроводжував підозрюваний свої злочинні дії; чи висловлювалися погрози на адресу потерпілого, на адресу інших осіб, якщо так, то які, у чю саме адресу; чи запам'ятав прикмети злочинців, особливості (анатомічні або динамічні), які саме, чи може їх описати.

Стосовно проведення допиту звинувачуваного Л.Б. Філонов і В.І. Давидов тактичні прийоми характеризують як «способи дії на людину, що викликають певні психологічні зміни, за допомогою яких досягається бажаний результат» [3, с. 517]. Крім того, під час допиту затриманий (підозрюваний) може відмовитися від дачі показань, непереконливого заперечення своєї вини. Таку позицію останнього можна пояснити прагненням дізнатися суть доказів, наявних у слідчого (наприклад, за допомогою контактів у місцях утримання під вартою або через захисника), і вже з урахуванням цього скоригувати свої майбутні показання таким чином, щоб вони сприяли покращенню його правового становища, та побудувати належну лінію захисту.

Необхідно відзначити, що окрема група тактичних прийомів допиту належить до слідчих хитрощів, водночас навряд чи можна це вважати правильним визначенням. Тут присутній тактичний прийом допиту, в якому домінує психологічний аспект. Найчастіше до таких прийомів зараховують «використання чинника несподіваності», «непрямої допит», «створення у допитуваного перебільшеного уявлення про обізнаність слідчого». На практиці інколи використання цієї групи тактичних прийомів для досягнення мети здійснюється обманним шляхом. Проте, оцінюючи допустимість цих прийомів, необхідно враховувати ту обставину, що слідча діяльність відрізняється творчим характером [3, с. 519]. У зв'язку з цим є логічним вдосконалення прийомів слідчої тактики на основі сучасних досягнень психології, що нині є одним із перспективних напрямів подальшого розвитку криміналістичної науки.

Важливе місце під час розслідування кримінальних правопорушень погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи посідає обшук. Саме він сприяє виявленню доказової та орієнтувальної інформації. Але, проводячи цю розшукову дію, слід дотримуватися ст. 234 КПК України, відповідно до якої обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей

про обставини вчинення кримінального правопорушення. Також слід пам'ятати, що обшук проводиться виключно на підставі ухвали слідчого судді [6].

Ще одним необхідним і водночас надзвичайно дієвим тактичним прийомом під час розслідування вказаного виду злочину є огляд місця події. Тобто тут відображена лінія поведінки слідчого у процесі здійснення конкретних слідчих (розшукових) дій.

Значення слідчого огляду під час проведення досудового розслідування надзвичайно велике. Вказана слідча дія дозволяє слідчому безпосередньо сприймати місце події, об'єкти з метою виявлення слідів злочину та з'ясування обставин події, що мають значення для кримінальної справи, скласти уявлення про механізм злочину та особу злочинця, висунути слідчі версії та правильно визначити напрями розслідування. Від своєчасності та якості проведення слідчих оглядів у багатьох випадках залежить успіх у розкритті та розслідуванні злочинів [7, с. 14].

До основних організаційно-тактичних заходів слідчого огляду можна віднести такі, як: 1) правильне визначення меж слідчого огляду; 2) розстановка сил та засобів (їх використання); 3) вибір найдоцільнішого порядку пересування місцем події під час огляду; визначення методу (тактичних прийомів) огляду обстановки місця події та окремих її елементів [7, с. 14]. Як бачимо, тактика розслідування злочинів погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи ґрунтується на криміналістичній характеристиці, особливості якої описувалися автором у попередній статті.

На наш погляд, встановлення суб'єктів, причетних до вчинення злочину, а також їхніх можливостей перешкоджати слідству має важливе значення для розроблення тактики їх подолання та відповідних методичних рекомендацій щодо припинення й профілактики протиправного впливу на процес розслідування конкретних злочинів [8, с. 54].

Висновки. Слідчий як керівник слідчо-оперативної групи повинен застосовувати правильну тактику проведення кожної слідчої (розшукової) дії, аби унеможливити знищення (фальсифікацію) доказів та попередити інші спроби протидії розслідуванню. Обізнаність слідчого в особливостях планування й організації розслідування кримінальних проваджень погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, частіше за все полягає саме у завчасній підготовленості до провадження окремих слідчих (розшукових) дій, прорахунку можливої лінії поведінки учасників таких дій, виборі найбільш оптимальної тактики їх реалізації тощо. Такі

обставини і зумовлюють результат процесу розслідування злочинів вказаного виду.

Тактичні прийоми під час розслідування злочинів щодо погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи можна визначити у таких трьох аспектах, як: лінія поведінки слідчого у процесі здійснення конкретних слідчих (розшукових) дій; спосіб впливу слідчого на учасників слідчих (розшукових) дій; наукова рекомендація щодо розслідування конкретного виду злочинів.

Література

1. Кікінчук В.В. Особливості тактики окремих слідчих дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 24 (4). С. 98–102.
2. Криволапов В.М. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних із заволодінням коштами шляхом втручання в роботу банкоматів. *Право і суспільство*. 2018. № 2 (3). С. 181–186. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/2_2018/part_3/36.pdf
3. Гула Л.Ф. Використання тактичних прийомів у розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 845. С. 515–521. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_81
4. Фінагеев В.О. Загальні положення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 302–310. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2013_2_43
5. Галагура Є.Л. Особливості тактики окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні умисних вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2. С. 252–260. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/310>
6. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон від 3 квітня 2012 року № 4651-VI. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
7. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2006. 308 с.
8. Ромців О.І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 226 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivoi.pdf>

Анотація

Клечановський І. С. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. – Стаття.

У статті досліджується тактика проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів під час розслідування погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Розглянуто зміст та поняття тактичних прийомів під час здійснення слідчих (розшукових) дій. Наголошується,

що одним із головних завдань науки криміналістики є розроблення організаційно-тактичних основ забезпечення діяльності слідчих, які під час виконання слідчих (розшукових) дій використовують певні тактичні прийоми з урахуванням тієї слідчої ситуації, що склалася. Констатується, що криміналістична тактика здатна розробляти такі наукові прийоми, які можуть бути використані під час проведення огляду, обшуку, допиту та інших процесуальних слідчих дій для того, щоб досягти максимального ефекту в отриманні фактичних даних про подію злочину.

Зазначається, що у кримінальних провадженнях погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи найбільш розповсюдженими і дієвими слідчими (розшуковими) діями в процесі розслідування є огляд місця події, допит свідків та обшук, організаційно-тактичні особливості яких у статті детально проаналізовані. Автор зазначає, що такі дії можна визначити у трьох аспектах, таких як: лінія поведінки слідчого у процесі здійснення конкретних слідчих (розшукових) дій; спосіб впливу слідчого на учасників слідчих (розшукових) дій; наукова рекомендація щодо розслідування конкретного виду злочинів.

Наголошується, що особливість тактичних прийомів під час проведення таких слідчих дій проявляється у застосуванні нетрадиційної версії, постановці таких запитань під час допиту, що будуть спрямовані саме на розкриття мотиву злочину. Зазначається, що тактика розслідування цього виду злочинів ґрунтується на криміналістичній характеристиці. Звертається увага на застосуванні правильної тактики слідчим з метою унеможливити знищення або фальсифікацію доказів та попередити інші спроби протидії розслідуванню, а також на вдосконаленні прийомів слідчої тактики на основі сучасних досягнень психології, що нині є одним із перспективних напрямів подальшого розвитку криміналістичної науки.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, тактичний прийом, розслідування, допит, обшук.

Summary

Klechanovskiy I. S. Tactics of conducting investigative (search) actions during the investigation of a threat or violence against a defense counsel or a person's representative in connection with activities related to the provision of legal assistance. – Article.

The article examines the tactics of investigative (search) actions and other procedural measures during the investigation of a threat or violence against a lawyer or a representative of a person in connection with activities related to the provision of legal assistance. The content and concepts of tactics during the implementation of investigative (search) actions are considered. It is emphasized that one of the main tasks of the science of criminology is to develop organizational and tactical bases for ensuring the activities of investigators, who during the implementation of investigative (search) actions use certain tactics, taking into account the current investigative situation. It is stated that forensic tactics are able to develop such scientific techniques that can be used during the inspection, search, interrogation and other procedural investigative actions in order to achieve the maximum effect in obtaining factual information about the crime.

It is noted that in criminal proceedings of threat or violence against a lawyer or a representative of a person, the most common, and therefore effective investigative (search) actions in the investigation are: inspection of the scene, interrogation of witnesses and search, organizational and tactical features of which are analyzed in detail. The author notes that such actions can be defined in three aspects: the line of conduct of the investigator in the implementation of specific investigative (search) actions; the way the investigator influences the participants in the investigative (search) actions; as a scientific recommendation for the investigation of a specific type of crime.

It is emphasized that the peculiarity of tactics in conducting such investigative actions is manifested in the use of non-traditional versions, asking such questions during interrogation, which will be aimed at revealing the motive for the crime. It is noted that the tactics of investigating this type of crime is based on forensic characteristics. Attention is paid to the use of correct tactics by investigators to prevent the destruction or falsification of evidence and prevent other attempts to counter the investigation, as well as improved methods of investigative tactics based on modern advances in psychology, which today is one of the promising areas of forensic science.

Key words: investigative (search) actions, tactics, investigation, interrogation, search.